

УДК 331.556.4

Стрілько Яна Сергіївна

доцент кафедри адміністративного менеджменту
та бізнес-адміністрування

Запорізького класичного приватного університету,
кандидат наук з державного управління

ПРОБЛЕМИ ЗОВНІШНЬОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА СПОСОБИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

***Анотація:** досліджено актуальні проблеми зовнішньої трудової міграції, що пов'язані з незадовільним законодавчим забезпеченням, відсутністю статистичного обліку, браком інформування населення про умови й ризики працевлаштування за кордоном, і запропоновано способи їх вирішення*

***Ключові слова:** трудова міграція, соціальна реклама, Державна служба зайнятості населення, агентства з працевлаштування, соціальний і правовий захист*

Стрілько Я. С. Проблемы внешней трудовой миграции в Украине и способы их решения

***Аннотация:** изучены актуальные проблемы внешней трудовой миграции, связанные с неудовлетворительным законодательным обеспечением, отсутствием статистического учета, недостаточным информированием населения об условиях и рисках трудоустройства за границей, и предложены способы их решения*

***Ключевые слова:** трудовая миграция, социальная реклама, Государственная служба занятости населения, агентства по трудоустройству, социальная и правовая защита*

Strilko Ya. S. Problems of external labor migration in Ukraine and methods of their decision

***Abstract:** the issue of the day of external labor migration, related to the unsatisfactory legislative providing, by absence of statistical account, by deficient information of population about terms and risks of employment abroad are studied. The methods of their decision are offered.*

***Keywords:** labor migration, social advertising, Government service of employment of population, agencies on employment, legal and social defense*

Постановка проблеми у загальному вигляді. У зв'язку з поширенням процесів глобалізації національних економічних систем і різноспрямованістю демографічних процесів у найближчі роки можна чекати на збільшення обсягів трудової міграції, що в свою чергу вимагає формування й реалізації зваженої державної міграційної політики.

Згідно з офіційними даними країн, де перебувають українські працівники, 2013 року в Німеччині налічувалося 153,4 тис. вихідців з України, в Італії – 192,3 тис., у Чехії – 107,7 тис., Іспанії – 84 тис., Португалії – 44 тис. У доповіді Єврокомісії з міграції за 2012 рік було вказано, що впродовж року українцям було оформлено 204 тис. дозволів, тобто більше ніж мігрантам зі США, Індії, Китаю і Марокко, чисельність яких є традиційно значною [1].

Україна займає п'яте місце серед країн, що розвиваються, за кількістю емігрантів – від 0,7 до 7 мільйонів осіб (залежно від джерела даних). Основними країнами призначення є Росія, Польща, США, Казахстан, Ізраїль, Німеччина, Молдова, Білорусь, Італія, Чехія, Іспанія, при цьому 90 % трудових мігрантів живуть і працюють у Росії [2, с. 188]. Також Україна посідає п'яте місце за кількістю іммігрантів, з яких 4,7 млн. приїхали з Росії. Вона є країною призначення переважно для іммігрантів з країн колишнього Радянського Союзу [2, с. 189].

У сфері трудової міграції основними проблемами, що потребують урегулювання, є такі:

- забезпечення соціального захисту трудових мігрантів – громадян України, що працюють за кордоном;
- організація обліку трудових мігрантів, що працюють за межами України;
- активізація політики формування привабливого внутрішнього ринку праці;
- реалізація політики превентивних заходів щодо запобігання нелегальній трудовій міграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Масштаби, склад, соціальні наслідки трудової міграції та заходи державного регулювання міграційних процесів є предметом досліджень таких учених, як Е. Лібанова, Е. Малиновська, А. Позняк, У. Бардак, Х. Сабаді, А. Фетсі,

К. Заман та ін. На думку Е. Лібанової та її співавторів, каналами трудової еміграції українських громадян є самостійний пошук місця роботи в державах, з якими Україна не має візового режиму; використання послуг туристичних агентств для легального в'їзду як туристів до країн, з якими Україна має візовий режим, та нелегальна робота на їх території; використання посередницьких послуг суб'єктів господарської діяльності з працевлаштування за кордоном; запрошення українських фахівців безпосередньо іноземною стороною [5, с. 43].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми.

Незважаючи на наявність ухвалених законодавчих актів і низки міжнародних угод, міграційна політика України залишається недостатньо розробленою. Про низьку ефективність державної міграційної політики свідчать незначна частка легальних українських працівників-емігрантів, недостатнє охоплення працівників працевлаштуванням за допомогою офіційних посередників, незадовільний рівень соціальної захищеності українських працівників за кордоном, формування в населення західних областей стійких стереотипів, що гідний рівень життя може забезпечити лише зарубіжна зайнятість.

Формулювання цілей статті. Метою статті є виявлення основних проблем, пов'язаних із трудовою міграцією в Україні, та пошук засобів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. За останні 10 років склад, масштаби і рушійні мотиви зовнішньої трудової міграції населення України істотно змінилися: зросла частка жінок серед мігрантів, збільшилася тривалість перебування за кордоном, зросли вікові характеристики працівників.

В Україні трудові мігранти з Росії, Молдови, Китаю, В'єтнаму, Туреччини влаштовуються на роботу переважно в торгівлі і сфері послуг, тоді як українці за кордоном – у промисловості, будівництві, сільському господарстві. Законом про імміграцію встановлюються квоти, які 2011

року були на рівні 7 тисяч осіб, але в межах цієї квоти працевлаштування не здійснюється. В українських працедавців існує механізм тимчасового працевлаштування понад квоти. Щороку в межах цього механізму працевлаштуються 10-15 тис. іноземців, і їхня кількість неухильно зростає.

Зовнішня трудова еміграція, з одного боку, здійснює негативний вплив на стан національної економіки, що виявляється у втраті потенційних податкових надходжень, недостатньому наповненні пенсійного й соціального фондів, у погіршенні трудового потенціалу через виїзд із країни молоді та висококваліфікованих кадрів, скороченні чисельності населення країни за умов об'єднання за кордоном сімей трудових мігрантів, у спрямуванні більшої частки зароблених за кордоном грошей на споживання, а не на інвестування, що в свою чергу сприяє зростанню споживацьких цін на внутрішньому ринку. Негативними наслідками зовнішньої трудової імміграції є втрата Україною іноземної валюти, що вивозиться іммігрантами як власні заощадження, зростання злочинності й соціальної напруженості в суспільстві на ґрунті міжнаціональних конфліктів.

При цьому не слід забувати і про позитивні чинники міграційних процесів, що пов'язані з наданням працездатному населенню можливості реалізувати свої знання й уміння, підвищувати рівень кваліфікації, з інтеграцією України в світовий ринок праці, скороченням рівня безробіття в Україні, зниженням соціальної напруженості в суспільстві, забезпеченням за рахунок іноземної робочої сили покриття дефіциту фахівців дефіцитних професій і кваліфікацій, зі стимулюванням українських працівників до більш продуктивної праці через конкуренцію із закордонними фахівцями. Водночас, слід констатувати, що негативних наслідків трудової міграції наразі значно більше ніж позитивних, проте оскільки існує попит на дешеву робочу силу, то буде і пропозиція.

2011 року було підготовлено й затверджено Указом Президента Концепцію міграційної політики України, розроблено й ухвалено План заходів щодо її реалізації. Це перші нормативні акти міграційної політики, що мають комплексний характер. Зокрема, Планом визначено: завдання збільшення штату консульських установ України в державах, де постійно проживають або тимчасово перебувають чимало громадян України; звільнення від окремих форм митного контролю громадян України, які впродовж шести і більше місяців перебували за межами держави й повертаються до України; підвищення рівня обізнаності населення про працевлаштування за кордоном і ризики трудової міграції; забезпечення співпраці з питань обміну інформацією про трудових мігрантів із країнами-реципієнтами; вивчення питань про доцільність упровадження механізму підготовки громадян для працевлаштування за кордоном.

Основним завданням з виконання затвердженого Плану заходів реалізації Концепції міграційної політики України є інформування населення про умови й ризики працевлаштування за кордоном, а також про можливість добровільної участі в системі пенсійного страхування. Мережа такого інформування має включати соціальну рекламу, видання спеціальних випусків ЗМІ, телепередач, систему факультативних занять у вищих навчальних закладах України, видання й розповсюдження інформаційних буклетів (особливо в сільській місцевості, де ефективність інших засобів поширення інформації істотно нижча). Метою соціальної реклами має бути формування відповідальної поведінки потенційних мігрантів (збереження зв'язків із сім'єю та Батьківщиною, ретельна перевірка інформації про перспективне місце працевлаштування тощо).

З метою мінімізації втрат інтелектуального потенціалу, запобігання масового виїзду молоді з України потрібно розширити систему грантів для обдарованої молоді; розробити процедури укладання контрактів з випускниками вищих навчальних закладів, які навчалися за рахунок

бюджетних засобів, з метою регулювання тимчасової та постійної еміграції цих фахівців і повного або часткового відшкодування засобів за навчання. Слід розробити й упровадити систему регулярних вибіркового обстежень населення зі з'ясування кількісних і якісних характеристик трудової міграції, розглянути можливість створення спеціалізованого наукового центру, налагодити постійний інформаційний обмін із країнами-реципієнтами української робочої сили.

Стратегічною метою державної політики у сфері трудової міграції має бути поступове повернення тих трудових мігрантів, які готові або за певних умов можуть виявити готовність до рееміграції. Для цього Кабінету Міністрів слід розробити і ухвалити Державну програму повернення і реінтеграції довгострокових мігрантів, доповнивши її регіональними програмами. Ключовим елементом відповідних програм має бути сприяння підприємницькій діяльності як найперспективнішому напрямку залучення мігрантів в економіку України. У програмах слід передбачити надання мігрантам інформаційних і консультаційних послуг зі створення і ведення бізнесу, процедури визнання набутої за кордоном кваліфікації, психологічну допомогу особам, які її потребують.

Українським профспілкам слід установлювати контакти й розвивати співпрацю як з об'єднаннями мігрантів у країнах-реципієнтах, так і з професійними союзами працівників-громадян європейських країн. Це сприятиме соціальному захисту українських працівників. Пожвавлення контактів між українськими та європейськими партнерами сприятиме функціонуванню агентств із працевлаштування, можливостям їх прямого виходу на європейських працедавців і відповідного підвищення ефективності діяльності з трудовлаштування українських громадян.

До діяльності з працевлаштування українських громадян за кордоном має залучатися Державна служба зайнятості, у перспективі в її складі слід створити підрозділ, який безпосередньо займатиметься

пошуком вакансій для українських громадян у зарубіжних країнах і супроводом потенційних мігрантів, починаючи з їх інформування про можливості отримання робочого місця за кордоном до контролю самого виїзду й облаштування в країні роботи.

З метою забезпечення більшої організованості міграційного процесу на користь окремих громадян держава мусить узяти на себе пошуки і освоєння нових ринків для української робочої сили, зокрема в країнах третього світу, що потребують висококваліфікованих фахівців і готові гідно оплачувати їх послуги. Також було б доцільно створити агентства з працевлаштування за кордоном при або під патронатом Державної служби зайнятості. Так само при центрах зайнятості було б бажано організувати мережу освітніх структур для підготовки осіб, які бажають працювати за кордоном, що здійснювали б професійну, мовну підготовку, надавали юридичні консультації, а також інформацію про особливості культури і звичаї країн призначення. Корисним було б створення спеціального інформаційного центру, де нагромаджувалася б інформація щодо міграційної ситуації та міграційного законодавства зарубіжних країн, кон'юнктури ринку праці, можливостей працевлаштування.

Наразі соціальний та правовий захист трудових мігрантів забезпечується за допомогою укладення двосторонніх і приєднання України до багатосторонніх договірних документів. Україна є стороною Європейської конвенції про правовий статус трудящих-мігрантів, Угоди про співробітництво в галузі трудової міграції та соціального захисту трудящих-мігрантів, Протоколу до зазначеної Угоди, що регулює процеси прикордонної міграції в рамках СНД, Конвенції про правовий статус трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей держав-учасниць СНД. Також Україна є стороною 13 двосторонніх договорів з працевлаштування і соціального захисту трудових мігрантів та 8 двосторонніх договорів із соціального забезпечення.

Однак в Україні й досі не прийнято законодавчого акта, який би віддзеркалював засади державної політики щодо регулювання процесів зовнішньої трудової міграції, унормовував правовий статус трудових мігрантів і сприяв би комплексному вирішенню питання реінтеграції мігрантів на батьківщину. Перший варіант законопроекту було представлено на засіданні Ради з питань трудової міграції при Кабінеті Міністрів України в липні 2012 р. Відповідно до рішення Ради було створено робочу групу для дальшого опрацювання законопроекту, однак на етапі погодження багато запропонованих норм не було підтримано, а кінцевий продукт роботи групи є декларативним і потребує суттєвого доопрацювання.

Хоча на сьогодні Україна є переважно країною еміграції, ситуація може змінитися в найближчому майбутньому. Згідно з розрахунками Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. Птухи НАН України вже через 10-12 років наша країна зіткнеться з проблемою дефіциту робочої сили, до якого слід готуватися вже сьогодні [4].

Наразі в Україні кількість вихідців із країн, що розвиваються, незначна, що створює умови для успішної їх інтеграції, яка в свою чергу може полегшити адаптацію до місцевого суспільства наступних контингентів вихідців з тих країн. Усе це визначає актуальність розроблення державної політики щодо здійснення активної імміграційної діяльності, обґрунтування для широкої громадськості потреби впровадження непопулярних заходів міграційної політики, підтримки взаєморозуміння між різними групами населення й інтеграції окремих груп в українське суспільство. На сучасному етапі варто спростити процедуру отримання громадянства України іноземними громадянами, які закінчили навчання в навчальних закладах України.

Висновки з даного дослідження. Підсумовуючи вищесказане, можна узагальнити рекомендації з вирішення проблем зовнішньої трудової

міграції в Україні за такими напрямками:

– законодавче врегулювання процесів трудової міграції – слід доопрацювати проект Закону України «Про зовнішню трудову міграцію» у напрямку більш чіткої конкретизації засад державної політики регулювання процесів зовнішньої трудової міграції, визначення правового статусу, засад соціального та пенсійного страхування трудових мігрантів, а також розроблення державної політики щодо здійснення активної імміграційної політики;

– підвищення ефективності ведення статистичного обліку обсягів трудової міграції – розроблення й упровадження системи регулярних вибіркового обстежень населення зі з'ясування кількісних і якісних характеристик трудової міграції, налагодження постійного інформаційного обміну з країнами-реципієнтами української робочої сили;

– активізація діяльності профспілок у напрямку захисту прав трудових мігрантів – установлення контактів і розвиток співпраці як з об'єднаннями мігрантів у країнах-реципієнтах, так і з професійними союзами працівників – громадян європейських країн;

– перетворення державних органів на головного менеджера у сфері трудової міграції – залучення Державної служби зайнятості до діяльності з працевлаштування українських громадян за кордоном, а саме – до пошуку вакансій для українських громадян у зарубіжних країнах, інформаційного та правового супроводження працевлаштування;

– соціальна реклама та інформування населення – інформування населення про умови й ризики працевлаштування за кордоном, а також про можливість добровільної участі в системі пенсійного страхування;

– мінімізація втрат інтелектуального потенціалу – розширення системи грантів для обдарованої молоді, розроблення процедури укладання контрактів із випускниками ВНЗ, які навчалися за рахунок бюджетних засобів;

– поступове повернення трудових мігрантів – розроблення і прийняття Кабінетом Міністрів Державної та регіональних програм повернення й реінтеграції довгострокових мігрантів.

Перспективами подальших розвідок можуть бути:

– визначення ролі Державної служби зайнятості України в процесах регулювання трудової міграції; створення в її структурі спеціального підрозділу; створення агентства з працевлаштування за кордоном при або під патронатом Державної служби зайнятості;

– створення спеціального інформаційного центру, де нагромаджувалася б інформація щодо міграційної ситуації й міграційного законодавства зарубіжних країн, кон'юнктури ринку праці, можливостей працевлаштування в них;

– вирішення питань соціального та пенсійного забезпечення трудових мігрантів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Малиновська О. А. Міграційна політика Європейського Союзу: виклики і уроки для України. Аналітична доповідь / О. А. Малиновська. – К. : НІСД, 2014. – 48 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua>.
2. Рынки труда и возможности трудоустройства. Тенденции и проблемы в Армении, Азербайджане, Беларуси, Грузии, Республики Молдова и Украине / ред. У. Бардак с уч. Х. А. Сабади, А. Фетси и д-ра К. Замана. – Люксембург: Бюро Публикаций Европейского Союза, 2011. 268 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http://www.etf.europa.eu/webatt.nsf/0/1499603357207EFFC125798F004A2EBE/\\$file/Labour%20markets%20&%20employability_RU.pdf](http://www.etf.europa.eu/webatt.nsf/0/1499603357207EFFC125798F004A2EBE/$file/Labour%20markets%20&%20employability_RU.pdf).
3. Позняк А. В. Соціальні наслідки євроінтеграції України. Міжнародна міграція / А. В. Позняк. – К. : Фонд ім. Фрідріха Еберта, 2012. – 20 с.
4. Старіння населення: виклики для економіки і завдання політики: анотований звіт про науково-дослідну роботу (НДР) / керівник НДР: д.е.н., ст. наук. співроб. І. О. Палило. – К.: ІДСІ НАН України, 2012. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.idss.org.ua/proekty.html>.
5. Населення України. Трудова еміграція в Україні / під ред. Е.М. Лібанової, А. В. Позняка, Е.А. Малиновської. – К. : Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2010. – 233 с.

Statement of the problem. We can expect increasing migration in the coming years, which in turn requires the formulation and implementation of a balanced migration policy because of the spread of globalization of national economies and different oriented demographic processes. The main problems in the area of labour migration, requiring the settlement are: providing of social security of migrant workers – citizens of Ukraine working abroad; organization of accounting migrant workers working outside Ukraine; activation policy creating an attractive internal labour market; implementation of the policy of preventive measures to prevent illegal labour migration.

Urgency. The low efficiency of state migration policy is indicated that a small proportion of legal immigrants Ukrainian workers, insufficient staff girth employment using official mediators, unsatisfactory level of social protection of Ukrainian workers abroad, forming the population of the western regions of persistent stereotypes of what a decent standard of living can provide only foreign employment.

The purpose of the article. The article aims to identify the main problems related to labour migration in Ukraine and finding ways to address them.

Our task was to study – to analyze of the actual problems of external labor migration, related to the unsatisfactory legislative providing, by absence of statistical account, by deficient information of population about terms and risks of employment abroad are studied.

Summary. The actual problems of external labour migration, related to the unsatisfactory legislative providing, by absence of statistical account, by deficient information of population about terms and risks of employment abroad are studied are in Ukraine.

Conclusions of the research. Recommendations to solve problems of labour migration in Ukraine can be summarized in the following areas:

- law regulation of labour migration - need to finalize the project of Law

of Ukraine "On external labour migration" towards a clearer specification of policy framework regulation of external labour migration, determination of the legal status, the principles of social insurance of migrant workers, and the development of public policy on implementation of active immigration policy;

- increasing the efficiency of statistical accounting of labour migration - development and implementation of a system of regular population sample surveys to ascertain the quantitative and qualitative characteristics of labour migration, setting up a permanent information exchange with recipient countries Ukrainian labour;

- revitalization of trade unions to protect the rights of migrant workers - establishing contacts and development of cooperation with both associations of migrants in host countries, and with the trade unions workers of European citizens;

- transformation of state authorities to general manager on labour migration - involvement of the State employment service to employment of Ukrainian citizens abroad - namely, searching jobs for Ukrainian citizens in foreign countries, information and legal support employment;

- social advertising and public awareness - to inform the public about the conditions and risks of employment abroad, as well as the possibility of voluntary participation in the system of pension insurance;

- minimizing the loss of intellectual capacity - expansion of grants for gifted youth development procedures contracting graduates, who studied at the expense of budget funds;

- gradual return of migrant workers - development and adoption by the Cabinet of Ministers of state and regional programs for the return and reintegration of long-term migrants.